

YHDESSÄ!-hankkeen osaprojekti

LASTENSUOJELUN
JULKINEN LAITOSHOITO
POHJOIS-SAVOSSA
mallinnusluonnos

Sisällysluettelo

Tausta	1
1. YLEISKUVA.....	2
2. TERAPEUTTISEN LAITOSKASVATUKSEN MALLINNUS	7
Laitostyön menetelmät ja interventiot	8
<i>SOSIAALIPEDAGOGINEN ORIENTAATIO</i>	8
<i>TERAPEUTTINEN ORIENTAATIO /TYÖSKENTELY PERHEEN KANSSA</i>	11
<i>LAPSIKESKEISYYS JA SUHTEESSA TAPAHTUVA TYÖSKENTELY</i>	13
<i>AMMATILLINEN OSAAMINEN</i>	14
<i>YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN</i>	14
<i>VAATIVA LASTENSUOJELU JA PSYKIATRIA</i>	15
<i>KILPAILUTUS, LAATU JA KUSTANNUSVAIKUTUKSET</i>	15
3. JATKOTOIMENPITEET.....	16
LÄHTEET	0

Tausta

YHDESSÄ! -hankkeessa erityistason ja vaativimman tason palveluiden kehittämiskokonaisuuteen sisältyivät hakujulistuksen mukaisesti lastensuojelun kehittämisen kaikki viisi osa-aluetta, joista yksi oli lastensuojelun laitoshoidon kehittäminen. Hankkeen aikana oli tavoitteena arvioida Pohjois-Savon ympärivuorokautista lastensuojelun laitoshoidon nykytilaa ja kartoittaa maakunnan tarpeita. Tavoitteena oli laatia maakunnallinen hyvän laitoshoidon mallinnus ja ohjeistus. Hankkeessa kehitettiin myös vaativimman tason lastensuojelun ja lastenpsykiatrian sekä nuorisopsykiatrian yhteinen laitoshoidon malli, Yhdistelmälaitosmalli (ks. erillinen raportti), jonka osana palveltiin hanketavoitetta luoda toimintatapoja lasten- ja nuorisopsykiatrian asiantuntemuksen sisällyttämisestä lastensuojelulaitoksiin.

Erityis- ja vaativan tason kehittämiskokonaisuuteen kuului myös monitoimijaisen arviointimallin kehittäminen sekä uudet toimintamallit vertikaalisen ja horisontaalisen integraation vahvistamiseksi. Tämä onnistui parhaiten osana Yhdistelmälaitosmallin kehittämistyötä Kuopion kaupungin Mäntyrinteen perhetukikeskuksen yksiköissä.

Kehittämistyön vetovastuu oli lastensuojelun kehittämisasiantuntijalla, joka työskenteli hankkeen aikana aj. 1.8.2017-31.12.2018, taustaorganisaationa osatoteuttaja Kuopion kaupunki. Yhteisessä kehittämisprosessissa olivat mukana pääasiassa julkisten laitosten esimiehet ja henkilökunta sekä yhdistelmälaitosmalliin liittyen erikoissairaanhoidon lasten- ja nuorisopsykiatrian hanketyöntekijät. Pohjois-Savossa julkista lastensuojelun laitoshoidon on Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän lastenkoti Taskukellossa Iisalmessa, Kuopion kaupungin Mäntyrinteen perhetukikeskuksen yksiköissä sekä Varkauden kaupungin perhetukikoti Kinnulassa. Yksityisiä ammatillisia perhekotiä ja lastensuojelulaitoksia on Pohjois-Savossa 46 yksikköä, joista 3 on perhekuntoutusyksikköjä (lähde AVI).

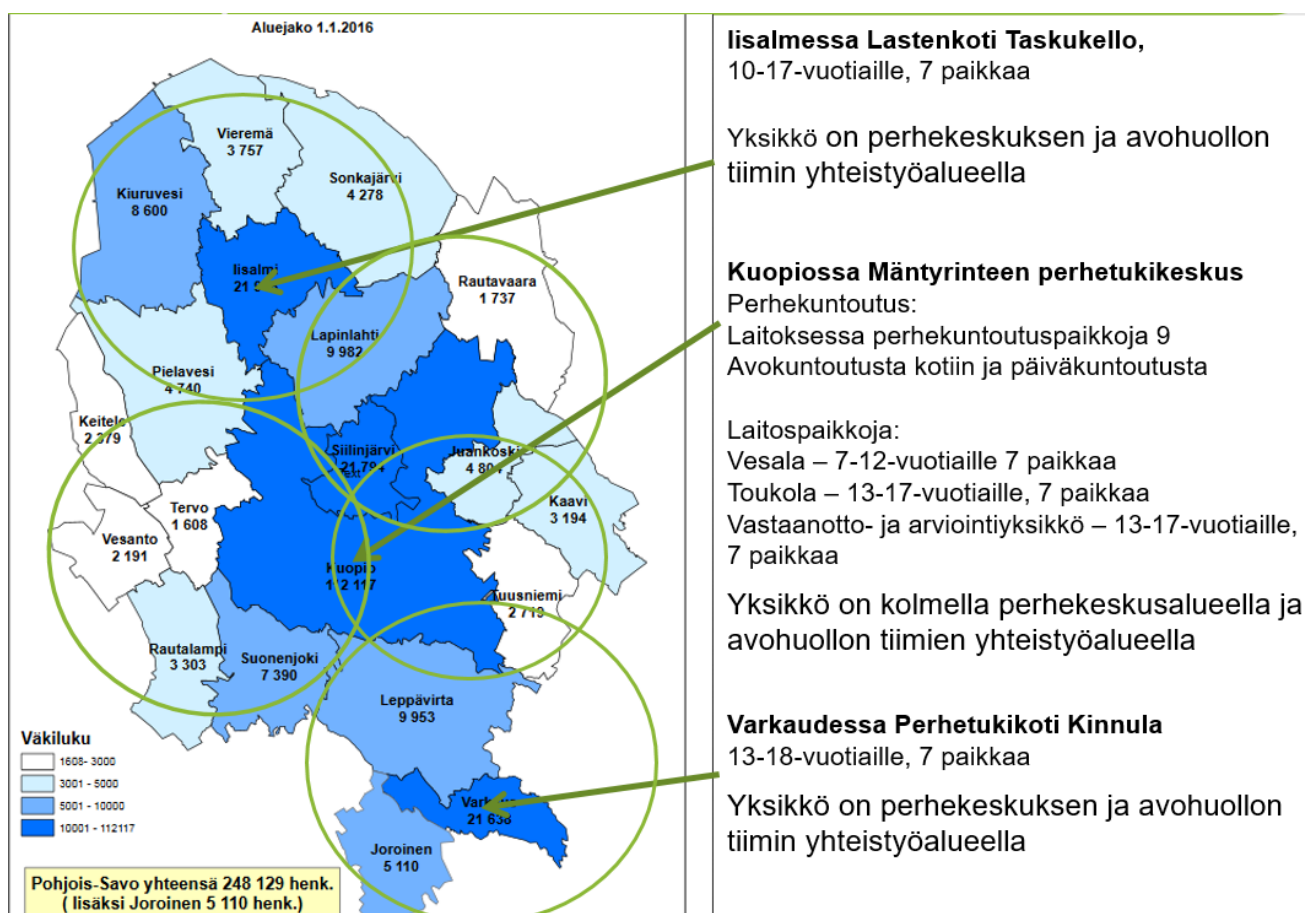
Kevään 2018 aikana kartoitettiin laitosten nykytilannetta ja syksyllä 2018 julkisten laitosten edustajista koottu työryhmä kokoontui tuottamaan Pohjois-Savon laitosten mallinnusta. Työn tukena on ollut Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisema Lastensuojelun terapeuttisen laitosten mallinnusraportti (THL työpaperi 23/2017).

Hankkeen aikana pääpaino oli maakunnan julkisten laitosten verkostoitumisella ja niiden toiminnan kehittämisellä. Tähän oli syynä hankkeen laajuus ja hankkeeseen käytetty vuoden työaika. Jatkossa yksityisten toimijoiden kanssa tehtävä yhteistyö on kannatettavaa laitoshoidon palvelujen kehittämisen ja laadun turvaamisen kannalta. Toisena jatkokehittämisen teemana oli kokemusasiantuntijoiden ja lasten ja nuorten osallistaminen kehittämistyöhön. Toteutuksen heikkoutena voidaan nähdä pitkälti virkamiestapaamisina toteutettu työryhmätyöskentely. Tähän tulisi jatkossa kiinnittää huomiota.

1. YLEISKUVA

Pohjois-Savossa julkista lastensuojelun laitoshoittoa tarjoaa Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän lastenkoti Taskukello Iisalmessa, Kuopion kaupungin Mäntyrinteen perhetukikeskuksen yksiköt, Vesala, Toukola ja Kivelä, sekä Varkauden kaupungin perhetukikoti Kinnula. Yksityisiä ammatillisia perhekotia ja lastensuojelulaitoksia on Pohjois-Savossa 46 yksikköä, joista 3 on perhekuntoutusyksikköjä (lähde AVI).

Osana YHDESSÄ!-hanketta on ollut koko ajan mukana maakunnallinen sote-suunnittelu. PoSoTe III-työryhmä luovutti toukokuussa 2018 Lapset, nuoret perheet-loppuraportin, jossa ehdotetaan Pohjois-Savon maakuntaan perustettavan viisi perhekeskusalueita. Erityispalvelujen osalta, kuten lastensuojelu, on raportissa suunniteltu lastensuojelun avohuollon tiimien sijoittumista myötäillen perhekeskusalueita. Seuraavassa kuvassa on hahmoteltu suunnitellut perhekeskusalueet, lastensuojelun avohuollon tiimit ja nykyiset julkiset lastensuojelulaitokset sijoittuen niihin. Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon tuottamista ja järjestämistä ohjataan yhtenäisenä maakunnan sijais- ja jälkihuoltona, jossa toimivat lapsen asioista vastaavat työntekijät sekä moniammatillinen tiimi.

KUVA 1. Maakunnalliset laitokset ja LAPE-hankkeen aikana suunnitellut perhekeskusalueet

LUONNOS!!

Laitoshuollon sijoitukset toteutetaan pääsääntöisesti Ylä-Savossa, Kuopiossa ja Varkaudessa omiin yksiköihin, ellei lapsen etu vaadi muuta. Kuopion Mäntyrinteen perhetukikeskus on tarjonnut palvelujaan myös muille kunnille ja Posoten myötä yksikköjen toiminta-alue voi kasvaa. Siten yksiköissä pohditaan, tulisiko paikkalukuja lisätä ja toisaalta, minkä palvelun suhteen? Lapsen ja perheen sijaishuoltopaikkaa valittaessa on aina kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen oikeuteen pitää yhteyttä läheisiinsä. Myös lapsen koulu, kaverisuhteet, hoito- ja terapiasuhteet sekä mielekkäät harrastusmahdollisuudet täytyy huomioida.

Maakunnan julkisissa laitousyksiköissä on henkilökuntaa: Taskukello yht. 8,5 työntekijää (50 % perhetyön resurssi), Mäntyrinne yht. 61 työntekijää, sekä Kinnula yht. 9 työntekijää.

Laitosten henkilökunnalla on hyvin laajaa koulutustaustaa: suurin osa sosionomi AMK, myös sosiaalikasvattajia, erilaisia ohjaaja-koulutuksia, neuropsykiatrista valmennuskoulutusta, nuorisotyön koulutusta ja päihde- ja mielenterveyshuollon osaamista.

Kaikista laitoksista tehdään perheiden kanssa työtä, välillä jalkautuen perheen kotiin ja välillä tavaten perheitä laitoksessa. Laitosten henkilökunta kokee, että resurssi ei riitä enempään jalkautumistyöhön. Jatkotukitoimena on usein perhetyö, joten yhteistyö ja toisen työn tuntemus laitosten ja perhetyön välillä on tärkeää. Kaikissa maakunnan laitoksissa on ollut suuntaus avotyöhön ja avokuntoutukseen. Mäntyrinteellä ja Kinnulassa toteutetaan myös valvottuja tapaamisia.

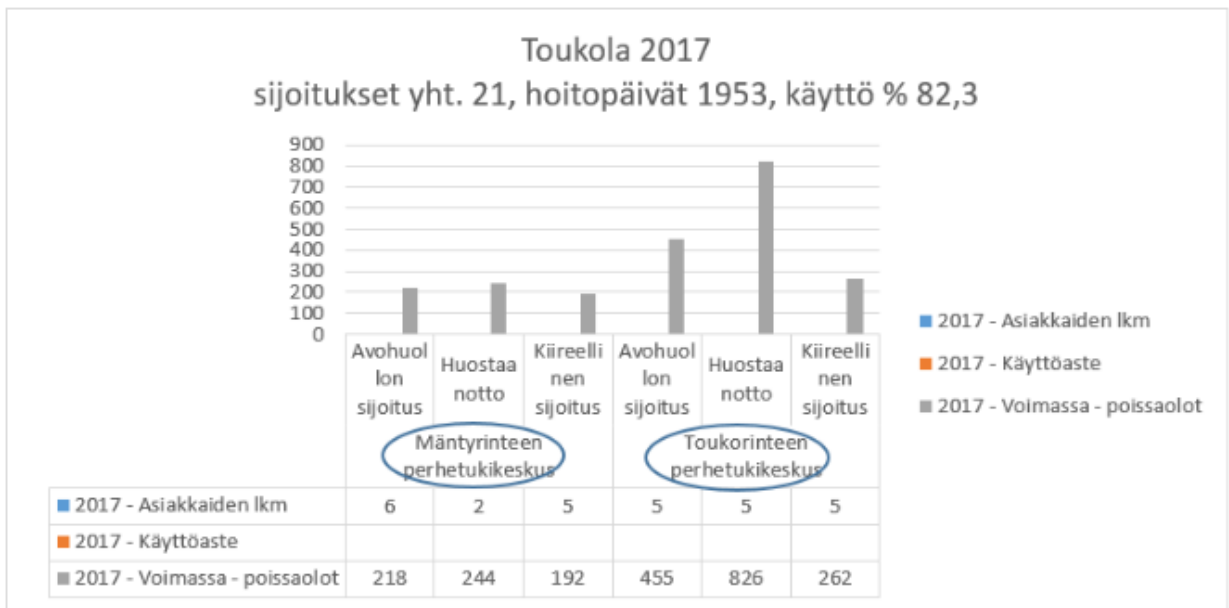
Julkisiin lastensuojelulaitoksiin sijoitetaan lapsia ja nuoria pääasiassa kiireellisellä sijoituspäätöksellä ja avohuollon tukitoimisijoituspäätöksellä. Muutamia lapsia on vuosittain sijoitettuna laitoksiin huostaanotettuina. Nämä lapset odottavat usein pysyvämpää sijaishuoltopaikkaa.

Alla olevissa tilastoissa laitousyksiköt ovat kuvanneet sijoitusten määrää vuosittain sekä sijoituksen syitä. Käyttöaste julkisissa lastensuojelulaitoksissa vaihtelee pääasiassa 80% - 90 % välillä.

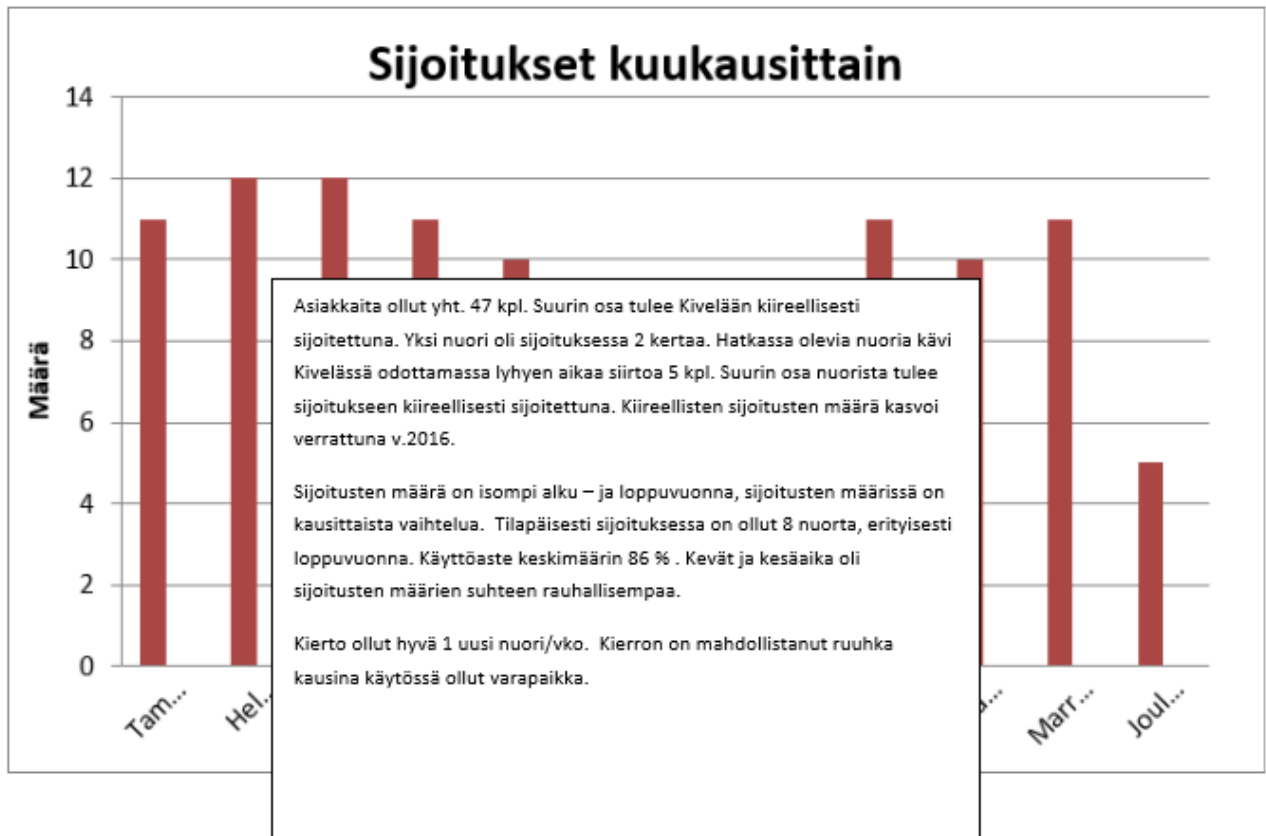
Perhetukikoti Kinnulaan sijoitetut ovat iältään 13 -17 vuotiaita nuoria

sijoitusmuoto	2016/kpl	mitä sijoituksen jälkeen?	2017 /kpl	mitä sijoituksen jälkeen
kiireellinen sijoitus	13	12 lähti omaan kotiin kiireellisen sijoituksen jälkeen 1 sijoitus jatkui avohuollon sijoituksena	4	1 palasi omaan kotiin 2 sijoitettiin toiseen sijoituspaikkaan 1 sijoitus jatkui avohuollon tukitoimisijoituksena
<u>huostaanotetut</u>	3	1 asui laitoksessa koko vuoden ja sijoitus jatkui seuraavana vuoteen 1 täysi-ikäistyi ja muutti omaan asuntoon 1 lähti toiseen sijoituspaikkaan	2	1 täysi-ikäistyi ja muutti omaan asuntoon 1 sijoitus jatkui seuraavan vuoden puolelle
avohuollon tukitoimena sijoitetut	11	3 sijoitusta jatkui seuraavana vuonna 1 lähti toiseen laitokseen 7 palasi omaan kotiin sijoituksen jälkeen	14	3 sijoitus jatkui seuraavana vuonna 2 täysi-ikäistyi ja muutti omaan asuntoon 2 sijoitettiin toiseen laitokseen 7 palasi omaan kotiin sijoituksen jälkeen

TAULUKKO 1. Perhetukikoti Kinnulan tilastot vuosina 2016 ja 2017.

TAULUKKO 2. Mäntyrinteen perhetukikeskuksen Toukola yksikön tilasto vuodelta 2017.

TAULUKKO 3. Mäntyrinteen perhetukikeskuksen Kivellä-yksikön sijoitukset kuukausittain vuonne 2017

LUONNOS!!

Kehittämivuoden aikana lastensuojelun kehittämisasiantuntija vieraili kaikissa julkisissa laitossyksiköissä kevään 2018 aikana ja tapaamisilla kartoitettiin lastensuojelulaitosten nykytilaa.

Kaikissa laitossyksiköissä on tehty omavalvontasuunnitelmat ja niitä pyritään päivittämään säännöllisesti. Julkisten laitosten vaikuttavuuden arviointi/seuranta on vähäistä ja tähän tarvittaisiin työkaluja. Ylipäätään lastensuojelupalvelujen vaikuttavuuden arviointi ja seuranta on ollut viime aikoina pinnalla, mutta keinoja sen toteuttamiseen on vähän.

Julkiset laitossyksiköt kertoivat toteuttavansa palautekyselyjä lapsille ja perheelle ja niiden tuloksia hyödynnetään kehittämistyössä. Laitoksen itsearviointityökaluja toivottiin ja LAPE-hankkeen aikana Helsingin kaupungin ja pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteistyössä kehitettiin lastensuojelulaitoksiin yhteisön kokemuspeli. Tätä peliä testattiin Ylä-Savon sotien Taskukellossa.

Julkiset laitossyksiköt toivat tapaamisissa esille, että sijoitusten suunnitelmallisuus ontuu ja toiveena olisi yhtenäinen rakenne sijoitustarpeen arviointiin. Tässä yhteistyö erityisesti lapsen sijoituspäätöksen tekevän sosiaalityöntekijän kanssa on tärkeää. Laitosten henkilökunnan ja lapsen sijoittavan sosiaalityöntekijän väliset näkemuserot ovat joskus suuria ja tuntemus toisen työstä voi olla heikkoa. Laitokset kokevat, että tilanteet ovat välillä hyvin kiireisiä ja riittävää tietojenvaihtoa lapsen/ nuoren tarpeista ei ehditä tehdä. Myös odotukset laitossijoitusta kohtaan ovat joskus epärealistisia tai sosiaalityöntekijät eivät tunne avohuollon sijoituksen lakisääteisiä reunaehtoja. Tähän liittyen maakunnallisen laitoshoidon jatkokehittämisessä tarvittaisiin enemmän vuoropuhelua sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Kunnalliset laitokset ovat kehittäneet toimintaansa entistä enemmän avotyön- ja kuntoutuksen sekä perhekuntoutuksen suuntaan. Pisimmällä tämän suunnan toteuttajana on ollut Kuopion kaupunki ja kahden viime vuoden, 2016-2018 aikana, on Mäntyrinteen perhetukikeskuksessa toteutettu mittavia muutoksia. Laitostyötä sekä laitoksista tehtävää perhetyötä ja avokuntoutusta tulisi kehittää koko maakuntatason yhteistyönä ja tätä keskustelua on pidetty yllä laitosten yhteistapaamisissa.

Laitoshoidon tarve näyttäyty tulevaisuudessa painottuvan avotyön lisäksi toiseen suuntaan, eli haastavien ja vaativahoitoisten lasten hoitoon. Tähän liittyen osana hankkeen vaativan tason laitoshoidon pilottia, vahvistettiin laitosten psykiatrasta tukea siirtämällä lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian resurssia kokeiluluontoisesti Kuopion Mäntyrinteen perhetukikeskuksen yksiköihin (ks. Yhdistelmälaitosmalliraportti). Erityisen huolen aiheena 16-17-vuotiaat nuoret, joilla vaativaa päihdepulmaa sekä psykiatrisen hoidon tarvetta. Tällä hetkellä heille ei toimivia tukitoimia, sijoitus kauas laitokseen ei tuota toivottua tulosta – tarvitaan nuorten toimijoiden verkostoitumista sekä vaativan laitoshoidon yhdistelmälaitosmalli tulevaisuudessa. Nuorten osalta hankkeessa tuotettiin lyhyen aikavälin raportti ja Kuopion kaupunki palkkasi yhteistyösopimuksella erikoissairaanhoidon nuorisopsykiatrian poliklinikan kanssa psykiatrisen sairaanhoitajan määräaikaiseen

LUONNOS!!

tehtävään tiivistämään nuorten lastensuojelun laitososastojen ja nuorisopsykiatrian poliklinikan ja osastojen yhteistyötä.

Maakunnassa, etenkin Siilinjärven kunnan ja Kuopion kaupungin yhteistyönä, on kehitetty lyhytaikaista perhehoitoa, LYPE-toiminta. Pyrkimyksenä on, että suurin osa lasten ja nuorten kiireellisistä sijoituksista tehdään LYPE-ringin perheisiin, mikäli se on lapsen/nuoren edun mukaista.

Kun suunta tulevaisuudessa on lasten sijoittaminen perheisiin, laitosten profiloituminen vaativan tason sijoituksiin on ajankohtaista – perinteinen laitoshoido ei pysty vastaamaan tällä hetkellä vaativiin sijoituksiin eli tarvitaan resurssia, koulutusta ja rajoitustoimenpiteiden mahdollisuus. Toisaalta perhehoito laajentuessaan tarvitsee vahvan tuen ja tätä varten hankkeen aikana on luotu maakuntaan myös perhehoidon ohjausmalli (ks. Maakunnallinen perhehoidon ohjausmalli-raportti). Siinä Posotetyöskentelyn vahvistamana maakuntaan suunnitellaan maakunnallista lastensuojelun sijais- ja jälkihuoltoa, jonka osana maakunnallinen perhehoito ja sen tuki järjestetään.

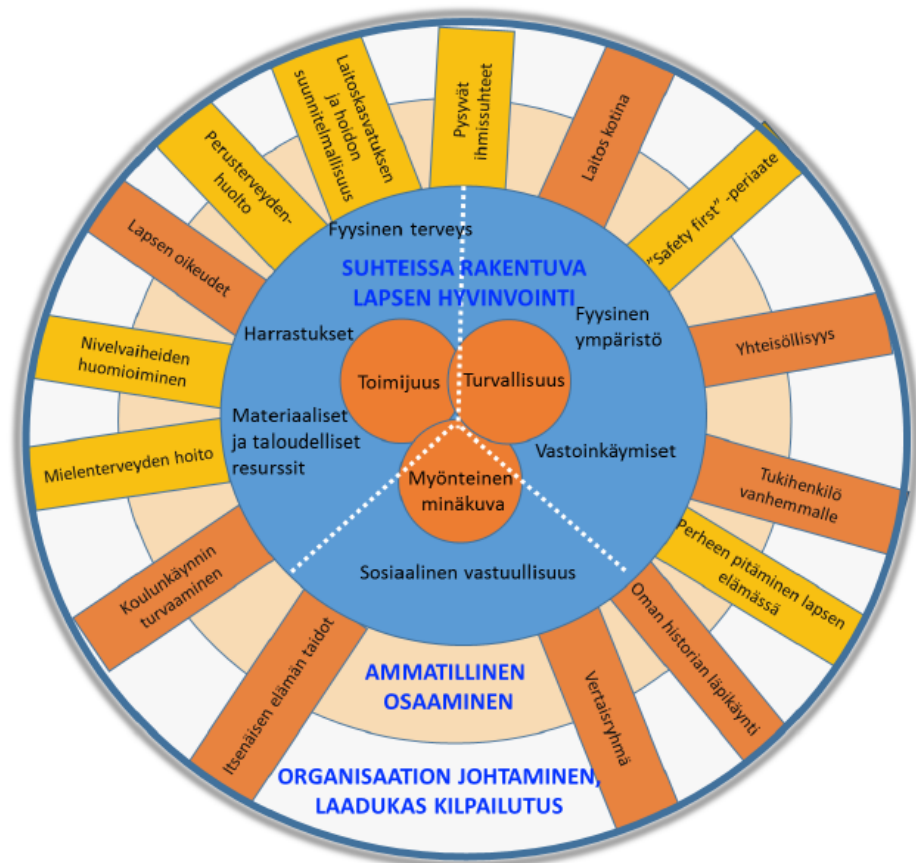
Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnusraportissa otetaan kantaa tutkimusnäyttöön perustuvaan hoidolliseen toimintaan. Tämän todetaan tapahtuvan parhaiten koulutuksen, yhteistyön, konsultaatioiden ja vaikuttavien yhteisökeskeisten hoito-ohjelmien kautta. Helsingin kaupungin esimerkkiin viitataan siten, että laitoshoidossa olisi paikoittain porrasteinen järjestelmä suhteessa psykiatriseen osaamiseen. Raportissa todetaan profiloinnin tarpeesta yhteistyössä lastensuojelun ja psykiatrian yksiköiden kanssa. Lastensuojelun laitoshoidon tarjoavien yksiköiden toimintaprofiilit tulisi kirjoittaa auki yhdenmukaisesti. (THL, työpaperi 23/2017)

Laitokset ovat siis tällä hetkellä useiden vaatimusten ja suuntausten ristiriidassa – mitä palvelua tulisi tarjota ja mihin suuntaan toimintaa tulisi kehittää? Tämä on erittäin ajankohtainen kysymys ja kannustaa laitoksia verkostoitumaan maakunnassa keskenään.

2. TERAPEUTTISEN LAITOSKASVATUKSEN MALLINNUS

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos tuotti asiantuntijaryhmän tuotoksena alkuvuonna 2017 Terapeuttisen laitospalvelun mallinnus-työkirjan, joka on ollut pohjana maakuntien laitoshuollon kehittämiseksi. Laitospalvelun keskeiset elementit on kuvattu alla olevassa kuvassa. Malli perustuu Fattoren ym. Lapsen hyvinvoinnin mallin (2009) teoriaan. Lapsen hyvinvoinnin keskiössä on kolme tekijää, jotka rakentuvat vuorovaikutuksessa: toimijuus, turvallisuus ja myönteinen minäkuva. Näitä on täydennetty muilla lapsen hyvinvointiin vaikuttavilla tekijöillä, eli fyysinen terveys, fyysinen ympäristö, vastoinkäymiset, sosiaalinen vastuullisuus, materiaaliset resurssit ja harrastukset.

Lastensuojelun
terapeuttisen
laitospalvelun
keskeiset
elementit

KUVA 2. Lastensuojelun terapeuttisen laitospalvelun keskeiset elementit, taustalla Fattoren ym. 2009 malli, suomennanut Petrelius, Tulensalo, Jaakola ja Hietämäki 2016.

LUONNOS!!

Myös Pohjois-Savossa työkirja otettiin positiivisesti vastaan ja sitä hyödynnettiin kehittämissä. Seuraavassa on kuvattu mallinnuksen sisältöjä laitosten arjen näkökulmasta, jossa Varkauden perhetukikoti Kinnula on ansiokkaasti kuvannut ja käyttänyt työkirjaa oman toiminnan kehittämisessä.

LAITOSTYÖN MENETELMÄT JA INTERVENTIOT

SOSIAALIPEDAGOGINEN ORIENTAATIO

a. Turvallinen arki

Laitostyön jokapäiväisessä elämässä korostuu arkikeskeisyys, yhteisen arjen jakaminen päivittäisine toimintoineen. Lapsen/nuoren tärkeä tavoite on lähteä kouluun tai työharjoitteluun jokaisena arkipäivänä. Harjoitteleminen itsenäistä heräämistä ja kouluun lähtemistä, koulutarvikkeista huolehtimista ja normaalia vuorokausirytmää. Nuoret huolehtivat taitojensa mukaan vuorotellen ruuan valmistuksesta. Nuoret voivat lähteä ruokaostoksille yhdessä ohjaajan kanssa tavoitteena opetella taloudellisuutta ja arkisen ruuan valmistusta. Nuorta ohjataan ns. tavallisen ruuan nauttimiseen. Herkkupäivät ovat erikseen.

Kerran viikossa on viikkosiivous, jolloin jokainen lapsi/nuori siivoaa oman huoneensa, vaihtaa petivaatteet ohjelman mukaisesti ja huolehtii vuoron perään yhteisten tilojen siivouksesta. Vastuualueet jaetaan yhteisökokouksessa. Joka aamu lapsen/nuoren on huolehdittava oman huoneen siisteydestä ennen kouluun lähtöä (mm. sängyn petaaminen). Etenkin nuoret opettelevat huolehtimaan omasta hygieniastaan ja pyykkihuollosta. Ohjaaja auttaa tarvittaessa. Piha on yhteistä aluetta, jota aika ajoin siivoamme porukalla.

Laitosten arjessa harjoitellaan myös juhlahetkien järjestelyä ja juhlakäyttäytymistä. Laitoksissa voidaan viettää itsenäisyyspäivän juhlaa, joulujuhlaa ja lasten/nuorten syntymäpäiviä. Lapset ja nuoret valmistelevat juhlat tarjoiluineen ja ohjelmineen ohjaajien avustuksella.

Lapsi/nuori voi viettää vapaata yksilöllisen suunnitelman ja tavoitteiden mukaisesti. Laitoksessa on selkeät aikataulut kotiintuloaikoineen. Iltavapaat sovitaan aina yksilöllisesti ja niitä rajoitetaan tarvittaessa. Vapaa-ajalle voidaan sopia erillinen sopimus yhteydenpidosta lapsen/nuoren ja laitoksen välillä. Tavoitteena on opetella elämään normaalia arkielämää sääntöineen ja luoda samalla onnistumisen kokemuksia. Rajat ja säännöt ovat tärkeitä. Rajojen rikkomisesta keskustellaan ja niistä tulee seuraamuksia, mm. vapaa-ajan tai pelioikeuden menettämisiä. Onnistumisista annetaan myönteistä palautetta ja nuorta palkitaan hyvästä käyttäytymisestä.

b. Omaohjaajuus

Omaohjaajan päätehtävänä on huolehtia lapsen/nuoren asioista kokonaisvaltaisesti ja toimia jatkuvuuden turvaajana sekä lapsen/nuoren rinnallakulkijana. Mikäli mahdollista, pyritään siihen, että omaohjaaja on valittu jo valmiiksi, ja on vastaanottamassa nuorta laitokseen saapuessa. Ohjaaja tutustuttaa lapsen/nuoren laitoksen sääntöihin ja arkirutiineihin. Omaohjaaja on heti lapsen/nuoren sijoituksen

LUONNOS!!

alusta lähtien suunnittelemassa sijoitusjaksoa. Omaohjaaja osallistuu lapsen/nuoren neuvotteluihin ja tarkastelee asioita lapsen/nuoren näkökulmasta.

Tehtäviä mm.:

- *hoito- ja kasvatussuunnitelman laatiminen yhdessä lapsen/nuoren kanssa*
- *viikoittaiset kahdenkeskiset ajat lapsen/nuoren kanssa*
- *viikko-ohjelman laatiminen yhdessä lapsen/nuoren (+vanhempien) kanssa sekä kotijaksojen suunnittelu*
- *yhteydenpito huoltajiin ja muihin läheisiin henkilöihin suunnitellusti*
- *yhteydenpito verkostoon*

Omaohjaajan tärkeimpiä tehtäviä on solmia suhde lapseen/nuoreen ja rakentaa aktiivisesti kontaktia hänen kanssaan. Vain suhteen muodostuttua voidaan tosiasiallisesti rakentaa jotain uutta. Lapsen/nuoren identiteetti on saattanut rakentua negatiivisten kokemusten varaan, jolloin omaohjaajan tehtävänä on kaikilla toimillaan tukea positiivista minäkuva. Hyvä palaute ja rohkaiseminen arkipäivän toiminnoissa on tärkeää. Positiivista toimijuutta vahvistetaan tukemalla lasta/nuorta harrastuksiin, antamalla palautetta pienistä onnistumista ja osallistumisista. Omaohjaaja voi käydä läpi lapsen/nuoren kanssa hänen historiaansa (ikätaaso huomioiden) ja tukea löytämään tapahtuneille uusia merkityksiä (narratiivisuus). Esimerkkejä työskentelymuodoista ovat mm. **elämänjanan** ja **sukupuun** piirtäminen yhdessä lapsen/nuoren kanssa. Joissakin tapauksissa omaohjaaja voi jatkaa lapsen/nuoren kanssa työskentelyä kotiutumisen jälkeen

c. Kotijakso:

Sijoitusjakson yhtenä tavoitteena on turvata lapsen/nuoren kotiinpaluu tai itsenäiseen asumiseen siirtyminen. Jakson aikana lapsi/nuori harjoittelee kotona ennalta yhteisesti sovittuja käytäntöjä ja sopimuksia. Kotijaksolle laaditaan kotisopimus, jossa määritellään jakson tavoitteet ja seurantamenetelmä. Lapsen/nuoren ja vanhempien kanssa sovitaan myös mahdolliset seuraamukset, mikäli sopimus ei pidä, sekä perustelut kotijakson keskeyttämiselle. Kotisopimus voidaan tehdä joko omaohjaajan tai perheterapeutin toimesta yhdessä lapsen/nuoren ja vanhempien kanssa. Kotijaksolla on tarkoitus harjoitella niiden asioiden sujumista mitkä mahdollisesti johtuvat sijoitusjakson alkamiseen, ja kokeilla uusia yhteisesti sovittuja toimintamalleja kodin arjessa. Kotijaksojen päätavoitteet ja mm. niiden alkamisajankohta ja tiheys sovitaan asiakassuunnitelmapalaverissa.

d. Asiakassuunnitelmapalaverit

Asiakassuunnitelmaan kirjoitetaan ne asiat, joiden vuoksi lapsi ja vanhemmat tarvitsevat apua ja joihin pyritään vaikuttamaan. Siihen kirjoitetaan myös, millä tavalla lastensuojelu aikoo auttaa lasta ja perhettä. Asiakassuunnitelmasta voi myöhemmin tarkistaa, mitä on sovittu, ja arvioida, onko työskentelystä ollut apua. Asiakassuunnitelma tehdään yleensä aina yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa. (Lastensuojelulaki 30§)

LUONNOS!!

Nuorella on oikeus saada tietää, mitä työntekijät ovat suunnitelleet. Nuorella on myös oikeus kertoa, mitä itse toivoo ja haluaa. Oikeutta kannattaa käyttää. Työntekijät eivät muuten voi tietää, onko heidän suunnitelmansa toteuttamiskelpoinen tai onko se ollenkaan avuksi. (Lastensuojelulaki 208, Ensi – ja turvakotien liitto)

Huolellinen etukäteisvalmistelu:

- huomioidaan, että kyseessä on usein ensimmäinen kontakti lastensuojelulaitokseen
- omaohjaaja kokoaa tietoa, taustoja
- yhteys sosiaalityöntekijään, ketä mukaan, alustava suunnitelma
- mitkä asiat otetaan esille?
- omaohjaaja määrittää niin ajoissa kuin mahdollista
 - 1-3 pv siitä tiedosta, että lapsi/nuori on tulossa
- jos oma ohjaaja tiedossa, yritetään saada palaveri omaohjaajan työvuorolle

Sisältö:

- Tavoitteet
 - mihin laitossijoitusta tarvitaan? – syyt, taustat
 - huomioidaan mahdolliset epärealistiset odotukset
 - usein tärkeää saada nuori pysähtymään
- Vastuut
 - vanhempien osallisuus → osallistuminen oman lapsen/nuoren elämään sijoituksen aikana, työnjako
 - lapsen/nuoren vastuut, mitä odotetaan
 - laitoksen rooli
- Linjaukset
 - kotijaksojen periaatteet
 - arviointi ja kriteeristö – kotijakson tavoitteet, seuraamukset sekä kotijakson keskeyttämisen kriteerit
- Työnjako muiden toimijoiden kanssa (koulu, mielenterveyspalvelut, päihdepalvelut, jne.)

e. Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Kaikkea lapsen/nuoren hoitoa, kasvatusta ja kuntoutusta ohjaava dokumentti, jonka omaohjaaja laatii yhdessä lapsen/nuoren kanssa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa avataan tarkemmin niitä tavoitteita ja menetelmiä, joista on keskusteltu yhteisessä asiakassuunnitelmapalaverissa. Suunnitelmaan kirjataan lapsen/nuoren vahvuudet, kehittämistarpeet, konkreettiset keinot kuinka tavoitteisiin päästään, lapsen/nuoren hoito- ja kuntoutusmuodot, vapaa-ajan käyttö, koulu- ja harrastusasiat, päihteiden käyttö jne. Suunnitelma on elävä asiakirja, jota täydennetään ja arvioidaan jakson kuluessa, ja päättyessä.

f. Yhteisöhoito

Yhteisöhoidon peruspilarina ovat viikoittaiset yhteiset kokoontumiset, joissa keskustellaan ja päätetään yhteisistä asioista. Torstaisin on yhteisökokous ja sunnuntaisin viikon suunnittelukokous. Tavoitteena on antaa nuorelle mahdollisuus huomata miten itse voi omalla toiminnallaan ja asiallisesti asioita esille tuomalla vaikuttaa yhteisöön liittyviin kysymyksiin ja toiminnan suunnitteluun

g. Elämyspedagogiikka, ryhmätoiminnat, toiminnallisuus

Erilaisella toiminnalla pyritään tarjoamaan nuorelle haasteita, joiden kohtaamisen ja voittamisen avulla hänellä on mahdollisuus oppia ja kehittyä. Kokemuksellinen ja kokonaisvaltaisuus kulkevat elämys – ja seikkailukasvatuksessa käsi kädessä. Tavoitteena on tarjota positiivisia kokemuksia ja uudenlaisia mielihyvän ja ryhmään kuulumisen tunteita turvallisessa ympäristössä. Uusien harrastusmuotojen kokeilu voi mahdollistaa harrastuksen aloittamisen sijoitusjakson aikana ja jatkaa sitä kotiutumisen jälkeen. Tai vanha harrastus voi aktivoitua uudelleen. Toiminnallisuus voi olla kahdenkeskistä (osa omaohjaajatyöskentelyä) tai ryhmämuotoista.

Ryhmä toimii nuorelle peilinä, jonka kautta hän saa palautetta itsestään ja toiminnastaan. Palautekeskustelujen avulla opittu pyritään siirtämään lapsen/nuoren arkeen. Kokemus itsensä voittamisesta antaa valmiuksia elämän haasteista selviytymiseen.

Elämyskasvatuksella uskotaan voimistuneiden ja positiivisia ominaisuuksia löytäneiden nuorten olevan myös valmiimpia ottamaan vastuuta paitsi itsestään myös toisista ja ympäröivästä yhteiskunnasta.

- Toimintailta (esimerkki):

- *tiistai-iltaisina n. klo 16.30 – 20.00*
- *joko lapsen/nuorten kanssa tai työntekijäjohtoisesti etukäteen suunniteltu ja sovittu toiminnallinen, viikoittainen tapahtuma johon osallistuvat kaikki, tai useampi samanaikainen tapahtuma johon osallistutaan henkilökohtaisen kiinnostuksen mukaan*
- *toimintailtaa voi käyttää myös omaan säännölliseen harrastukseen*
- *toiminnoissa on aina mukana työntekijäpari laitoksesta ja lisäksi joissakin toiminnoissa ulkopuolinen ohjaaja.*
- *esimerkkejä: marja / luontoretket, kalastaminen, peli-ilta, keilaaminen, elokuvissa käynti, paintball-pelaaminen, kauneushoitoillat, tutustumiskäynnit, kulttuuriretket, ulkoilu, erilainen liikunta, leipominen jne.*

- Ryhmä/retkitoiminnat (esimerkki):

- *vuosisuunnitelman mukainen ryhmä/retkiohjelma*
- *neljä kertaa vuodessa, joista yksi on kahden päivän reissu.*
- *esimerkkejä: issikkaratsastusta, vaellusta, kalliolaskeutumista, retkiluistelua, käynnit jääkiekkopeleissä, huvipuistoretket, laskettelu/kylpyläretket jne.*

TERAPEUTTINEN ORIENTAATIO /TYÖSKENTELY PERHEEN KANSSA

a. Kiintymyssuhdeteoria

Laitoksessa nuorelle tarjotaan uudenlaisia kokemuksia, joiden kautta on mahdollista korjata vaurioituneita kokemuksia arjen tilanteissa. Orientaatio mukailee **DDP-hoitomallia** (DDP®, Dyadic Developmental Psychotherapy, Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia). Työntekijän asenteena on ns. PACE-asenne; Play-leikkisä, Accept-

LUONNOS!!

hyväksyvä, Care-huolta pitävä, Emphaty-empaattinen. Työntekijä toimii arjessa ja ennen kaikkea rajoitustilanteissa eri lailla kuin mihin lapsi/nuori on tottunut. Rajat asetetaan hyväksyvästi ja empaattisesti, mutta vältetään altistamasta lasta/nuorta aiemmalle häpeän kokemukselle. Nuori hyväksytään, mutta ei hänen tekoaan. Rajojen rikkomisen aikana lasta/nuorta ohjataan turvallisesti oikeaan suuntaan, eikä häntä jätetä yksin selviämään. Tilanteeseen liittyvät tunteet käsitellään, tarjotaan niille sanoja ja vaihtoehtoisia käsittelykeinoja (Hughes, Daniel: Tie traumasta tervehtymiseen). Vaurioituneen kiintymyksen tilalle voidaan rakentaa uutta kiintymystä ensisijaisesti vanhempaan, mutta myös muuhun nuorelle tärkeään henkilöön, esim. omaan ohjaajaan.

b. Yksilötyö (terapeuttinen yksilötyö mahdollista Kinnulakodissa)

Lapsen ja nuoren meneillään oleva hoitosuhde, esimerkiksi lasten- ja nuorten mielenterveyspalveluihin tai erikoissairaanhoidon, jatkuu sijoituksen aikana. Kinnulakodissa on mahdollisuus terapeuttiseen yksilötyöhön nuoren kanssa. Laitoksesta osallistutaan hoitoneuvotteluihin tilanteen mukaan, mieluiten oman omaohjaajan kanssa. Joskus nuori ei ole sitoutunut hoitosuhteeseen tai hoitosuhdetta ei ole vaikka nuoren tilanne sitä vaatisi, neuvotellaan hoitavan tahon kanssa työskentelyn aloittamisesta Kinnulakodin psykoterapeutin kanssa. Joskus terapeuttinen työskentely onnistuu luontevammin, kun on tutustuttu ja eletty yhdessä arkiasioiden parissa. Keskustelujen teemaksi nousee asioita reaaliajassa, kun niitä kohdataan yhdessä nuoren kanssa ja kun mm. kodin toimintatavat tulevat näkyviksi tavallisessa arjessa.

c. Systeminen perheterapia (toteutuu etenkin Kinnulakodissa)

Lapsen/nuoren tullessa sijoitusjaksolle, monet perheen toimintatavat alkavat näyttäytyä, kun eletään yhdessä tavallista arkea. Perhe on systeemi, joka perustuu jäsentensä keskinäiseen vuorovaikutukseen. Tämä vuorovaikutus voi kuitenkin häiriintyä eri syistä ja eri tavoin, tai voi lähtökohtaisesti olla poikkeavaa. Perheenjäsenet saattavat olla tietämättömiä omasta roolistaan perheen vuorovaikutuksen ylläpitäjänä. Muutokset vuorovaikutuksessa saattavat muodostua uhkaksi perheen ylläpitämälle tasapainolle. Vaikka muutos ulkopuolisen silmissä näyttäisi välttämättömälle, ei se perheen näkökulmasta ole joskus edes mahdollista. Nämä vuorovaikutuksen tavat ovat keskeinen teema perheterapeuttisessa kontekstissa. Perheterapeuttisen työn tarkoituksena on ohjata perhettä hienovaraisesti tunnistamaan perheen asetelmia ja rooleja. Tarkoituksena on auttaa perhettä itse tunnistamaan vahingollisia toimintamalleja ja löytämään keinoja muuttaa tilannetta terveempään suuntaan. On muistettava, että perheen nykyisellä toimintatavalla on tärkeä merkitys tasapainon ylläpitämiselle ja jopa ”hengissä säilymiselle”, josta syystä tarvitaan kunnioittavaa asennetta. Perheellä voi myös olla tuttuja, unohduksissa olevia toimivia tapoja elää yhdessä, joiden löytäminen voi auttaa perhettä rakentumaan uudelleen.

d. Vanhemmuustyö / perheen kanssa tehtävä muu työ

Yhteistyö perheen kanssa kaikissa lapsen/nuoren asioissa on ensiarvoisen tärkeää. Omaohjaajalla on tärkeä rooli yhteydenpidossa vanhempiin ja muuhun lapsen/nuoren lähiverkostoon. Omaohjaaja voi auttaa yhteydenpidon tavoissa lapsen/nuoren ja perheen välillä silloinkin, kun suhteet ovat tulehtuneet tai päin vastoin liiankin symbioottiset. Vanhempi voi tarvita ohjaajan apua erilaisissa tilanteissa esim.

LUONNOS!!

rajoittamisessa tai kun lapsi/nuori kieltäytyy yhteydenpidosta. Laitoksesta tehtävän vanhemmuustyön etuja on reaaliaikainen mahdollisuus auttaa juuri käsillä olevassa ongelmassa. Myös esim. erilaiset laitoksessa järjestettävät juhlat tai yhdessä vanhemman ja lapsen/nuoren kanssa tehty retki ovat erinomainen tapa yhdistää perhettä ja tuoda uudenlaisia tapoja olla yhdessä.

Perheillä on erilaisia toimintamalleja, joita työntekijöiden on kunnioitettava. Mahdolliset muutokset perheen hierarkiaan on tehtävä hienovaraisesti yhdessä koko perheen kanssa työskennellen. On hyödytöntä rakentaa malleja, jotka työntekijästä tuntuivat oikealta, mutta joita lapsi/nuori ja perhe eivät pysty hyväksymään tai toteuttamaan. Pahimmillaan perhe voi kokea, että heitä ei hyväksytä tai heidän elämäntapojaan pidetään yksinomaan virheellisinä, eivätkä he silloin pysty asettumaan yhteistyösuhteeseen.

Oman lapsen tuleminen sijaishuoltopaikkaan on vanhemmalle aina kriisi. Tunteina saattaa olla pettymyksiä, vihaa, surua, huolta, syyllisyyttä, häpeää, helpotusta. Näitä tunteita on tärkeä käsitellä työntekijän kanssa. Vanhemmalla saattaa olla omia selvittämättömiä tekijöitä henkilökohtaisessa menneisyydessään, ennen kaikkea omassa kiintymyssuhteessaan, jotka alkavat näkyä suhteessa lapseen. Vanhemmalle voidaan tarjota henkilökohtaisen keskustelun mahdollisuutta esim. aikuisten mielenterveyspalvelujen kanssa. Joskus ylisukupolviset menettelytavat, uskomukset jne. voivat olla vaikuttamassa tämän päivän ihmissuhteisiin ja omiin käyttäytymisen malleihin. Näiden tutkiminen ja työstäminen yhdessä mm. sukupuutekniikoita käyttäen voi tuoda lisää ymmärrystä ihmissuhteisiin.

LAPSIKESKEISYYS JA SUHTEESSA TAPAHTUVA TYÖSKENTELEY

Pohjois-Savon maakunnan julkiset laitokset turvaavat lapsen/nuoren sijoittamisen lähelle perhettä, kotia ja muuta luonnollista ympäristöä. Sijoitusjakson punaisena lankana ja kaikkea toimintaa ohjaavana tekijänä on lapsen/nuoren turvallinen kotiinpaluu tai itsenäiseen asumiseen siirtyminen. Lapsi/nuori on osa perhettä eikä häntä voida kuntouttaa omasta viitekehystä erillisenä. Oleellista on kunnioittaa perhe- ja sisarussuhteita. Nämä näkyvät tiiviinä yhteydenpitona perheeseen, vierailuina ja kotiin tehtävänä työnä kotikäynteineen. Kotijaksot suunnitellaan sijoituksen alusta lähtien tukemaan kotiinpaluuta.

Kaikki lastensuojelulaitosten arjen toiminnot on suunnattu tukemaan lapsen/nuoren positiivista minäkuvaa ja toimijuutta. Lapsi/nuori osallistuu häntä koskevaan päätöksentekoon mm. asiakassuunnitelmapalaverissa ja yhteisökokouksissa. Hänelle tarjotaan onnistumisen kokemuksia, osallisuutta ryhmään, uudenlaisia mielihyvän kokemuksia esim. päihteiden tuoman mielihyvän tilalle. Kun lapsen/nuoren kanssa on saatu rakennettua turvallinen yhteistyösuhte, onnistuvat myös vaikeiden tai negatiivisten asioiden käsittely tai rajoittaminen aivan toisella tavalla. Toimintojen perusteena on, että lasta/nuorta ei altisteta häpeän tunteelle. Häpeä on erityisesti kiintymyssuhdehäiriöisen nuoren varhaisten kokemusten perustunne (= lapsi on kokenut toistuvaa häpeän tunnetta tuodessaan esille normaaleja perustarpeitaan, joihin ei ole vastattu asianmukaisella tavalla. Välttääkseen psyykkistä kipua, ts. toistuvaa häpeää tai hylkäämisen tunnetta, nuori käyttäytyy ylimielisesti, muiden yläpuolelle asettuen).

Omaohjaajalla on merkittävä rooli suhteen luomisessa ja rakentamisessa. Ks. Omaohjaajuus

LUONNOS!!

AMMATILLINEN OSAAMINEN

Elementtejä:

- *henkilökunnan peruskoulutukset ja pitkä työkokemus*
- *omaohjaajuus*
 - *hoito- ja kasvatussuunnitelma*
- *lisäkouluttautuminen*
- *työnohjaus*
- *keskinäinen reflektointi*
- *käytössä olevia työmenetelmiä, mm.:*
 - *keskustelut*
 - *yksilö, perhe*
 - *verkostokokoukset*
 - *viikko-ohjelmat*
 - *perhearvioinnin ja vanhemmuuden arvioinnin menetelmät*
 - *toiminnallinen ohjaus, retket, ryhmät*
 - *elämyspedagogiikka, sosiaalipedagoginen hevostoiminta*
 - *roolikartat, verkosto- ja perhekartat*
 - *sana- ja kirjallisuustaiteen menetelmät*
 - *voimauttava valokuvaus*
 - *päihdetyön menetelmät (mm. lomakkeet, tieto)*
 - *kotisopimukset*
 - *ajankäytön ja vrk-rytmin hallintaan liittyvät lomakkeet*
 - *itsenäisen elämän ABC*
 - *talousasioiden hallintaan liittyvät lomakkeet*
 - *neuropsykiatrisen valmennuksen menetelmät*
 - *motivoivan haastattelun menetelmät*
 - *Beardsleen perheintervention menetelmät vanhemman sairastaessa psyykkisesti*
 - **Lääkehoito**
 - *lapsen/nuoren lääkehoidon ohjaus, toteutus ja arviointi*
 - *yhteistyö hoitavan lääkärin / hoitotahon kanssa*
 - *hoitoneuvotteluihin osallistuminen*
 - *lääkehoidon tarpeen arviointi*

YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN

Käytössä olevat johtamisen elementit (Kinnulakodin esimerkki)

- *työnjako*
 - *omaohjaajajärjestelmä*
 - *vuorokohtaiset tehtävät kirjattuna*
- *kirjalliset toimintaohjeet erilaisten tilanteiden varalta*
- *yhteisesti laaditut toimintaa ohjaavat arvot *) = työyhteisön pelisäännöt ovat kaikilla tiedossa ja kirjattuna*

LUONNOS!!

- *palautejärjestelmä sijoitusjakson päätyttyä (lapsi/nuori, vanhemmat), puuttuu yhteistyökumppaneiden palaute*
- *yhteistyönohjaus*
- *avoimen dialogin mahdollisuus*
- *suullinen ja kirjallinen raportointi*
- *työpaikkakokoukset 1 x kk*
- *toiminnan jatkuva arviointi*

VAATIVA LASTENSUOJELU JA PSYKIATRIA

Lastensuojelulaitoksista tehdään tiivistä yhteistyötä niin lasten- ja nuorten mielenterveyspalveluihin kuin erikoissairaanhoidon. Pohjois-Savossa KYS:n lasten- ja nuorisopsykiatrian poliklinikat ja osastot sijaitsevat Kuopiossa ja yhteistyö näyttäytyy tiiviimmältä Kuopion yksikköjen ja erikoissairaanhoidon kuin Varkauden ja Ylä-Savon yksikköjen ja erikoissairaanhoidon kanssa. Verkostoneuvottelut ovat tärkeä työväline perheen asioissa ja laitoksen omatyöntekijä osallistuu asiakkassuunnitelmaneuvoitteluihin ja hoitoneuvotteluihin. Työnjaosta sovitaan yhteisesti lapsen/nuoren ja perheen, sekä toimijoiden kesken.

Lääkehoidon arvioissa tehdään tiivistä yhteistyötä sekä lääkärin vastaanotolla mutta myös puhelinkonsultaatio on usein toimiva vaihtoehto.

Lastenpsykiatrian sairaalahoido toteutuu Alavan sairaalassa ja nuorisopsykiatrinen Julkulan sairaalassa Kuopiossa. Sairalahoidon arvioita tehdään vastaanottokäynneillä tai päivystyksellisesti terveyskeskuksessa tai yhteispäivystyksessä. Mikäli lapsi/nuori ohjautuu sairaalahoidon, on yhteistyö sinne tiivistä. Joskus lapsi/nuori ohjautuu sijaishuoltoon suoraan sairaalasta, jolloin laitoksen työntekijä on mukana kotiutumista edeltävissä neuvotteluissa.

Ongelmallisinta sijaishuollon näkökulmasta ovat akuutit, päivystykselliset tilanteet, mikäli tarvitaan lääkärin arviota. Tuolloin on hakeuduttava terveyskeskuksen yleislääkäripäivystykseen tai yhteispäivystykseen Kuopioon. Vaarana on, että lapsi/nuori ohjataan mahdollisesti turhaan sairaalan psykiatrin arvioon, josta lapsi/nuori usein palautuu saman tien takaisin kotipaikkakunnalle. Useimmiten akuutitkin tilanteet ovat kuitenkin sellaisia, että ne pystytään hoitamaan ja rauhoittamaan laitoksessa, hakeutumatta päivystykseen. Tämän edellytys on kokenut ja pysyvä henkilökunta jolla on kokemusta hyvinkin vaativista tilanteista, ja jolla osalla on psykiatrisen sairaanhoidon osaamista. Heti päivystysajan ulkopuolella on mahdollista saada yhteys hoitavaan lääkäriin, joka parhaiten tuntee asiakkaan.

Tähän tarpeeseen on LAPE-hankkeen aikana mallinnettu yhdistelmälaitostoimintaa, jossa konsultaatiotuki ja erikoissairaanhoidon tuki olisi enemmän laitosyksikköjen käytössä erityisesti vaativiin tilanteisiin. (ks. Yhdistelmälaitosmalli-raportti)

KILPAILUTUS, LAATU JA KUSTANNUSVAIKUTUKSET

Pohjois-Savossa on alkanut lastensuojelun ostopalvelujen maakunnallinen kilpailutusprosessi. Tulevaisuudessa laitoshoidon laatua voi parantaa niin kilpailutuksen kuin valvonnan maakunnallistaminen.

Lastensuojelun terapeuttisen laitostusatuksen mallinnuksessa ehdotetaan, että laitokseen sijoitetun lapsen tilanteen kehittymistä tulisi seurata yhteismitallisella mittaristolla. Mittaristo tukisi mahdollisimman hyvää yhteisymmärrystä niin lapsen,

LUONNOS!!

vanhempien, sijoitusyksikön ja sosiaalityöntekijän välillä. Mallinnuksessa otetaan aiheellisesti kantaa siihen, että arviointi ja keskustelu lapsen asiakassuunnitelman neuvotteluissa ei riitä tilanteen kehittymisen seurantaan.

Valtakunnallisesti LAPE-hankkeen aikana tuotetaan myös sijaishuollon laatuksiteerit, johon myös laitosten toiminnan arviointi tulee perustua.

3. JATKOTOIMENPITEET

Jatkotoimenpiteinä ehdotetaan (pohjautuen terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnukseen), että

- 1) Kaikki julkiset laitospasvikköt käyttävät terapeuttisen laitospasvatuksen elementtejä oman toimintansa arvioinnissa. Tätä kautta laitospasvikköjen toiminnan ja laadun arviointia voidaan kehittää yhteiseen suuntaan.
- 2) Yhteistyö palvelumallien kokeilulle terveydenhuollon ammattilaisten kanssa, pohjana voidaan käyttää Yhdistelmälaitosmallin kehittämistyötä.
- 3) Lastensuojelulaitoksissa on mallin mukaisesti keskityttävä lapsen ja nuoren toimijuuteen, myönteisen minäkuvan vahvistamiseen, turvallisuuteen ja niihin kytkeytyviin elementteihin (kuva 2.)
- 4) Laitokset ottavat käyttöön Yhteisön kokemuspelin lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi ja oman toiminnan kehittämiseksi. www.socca.fi/yhteisonkokemuspele
- 5) Maakunnallisia laitospasvikköjen yhteiskehittämisspäiviä pidetään vuosittain.

LÄHTEET

Fattore, Toby & Mason, Jan & Watson, Elisabeth (2009) When Children are Asked About Their Wellbeing: Towards Framework for Guidin Policy. Child Indicators Research. 2:55-57.

Koskinen ym. Nuorten hybridimallin pilotti ja lyhyen aikavälin suunnitelma, 30.4.2018 (LAPE, YHDESSÄ!-hanke, pilottiraportti.

Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura & Närhi, Pekka 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnus, Työpaperi 23/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy.

Yhdistelmälaitosmalli-raportti, LAPE, YHDESSÄ!-hanke. www.lapepohjoissavo.fi